

“Ponts romànics” que no ho són a l’Alt Urgell

És ben sabut que l’art romànic s’ha considerat sovint l’art nacional de Catalunya per antonomàsia. El record d’una edat mitjana pròspera econòmicament i amb un gran component èpic des del punt de vista militar ha portat la historiografia catalana a valorar l’època medieval molt per sobre dels segles posteriors, que sovint han rebut el qualificatiu de *fosc* o *decadents*. Aquesta visió ha contribuït sovint, també, a l’eliminació física de molts elements d’època moderna en benefici de la recuperació (o fins i tot de la invenció!!!) de suposats vestigis medievals.

N’és un exemple ben paradigmàtic la catedral de la Seu d’Urgell, que en diferents intervencions al llarg del segle xx va ser despullada de tots els ornaments i el mobiliari acumulat durant segles per tal de convertir-la en un idealitzat temple romànic, net i auster, encara que sovint s’haguessin d’imaginar i recrear parts que mai no havien arribat a ser construïdes en l’obra original.¹ En les restauracions fetes durant la segona dècada del segle xx ja es va produir aquesta situació, que va ser criticada per alguns contemporanis: “El arte románico nos ha conquistado a todos. Por conservarles ese carácter a un viejo monumento del siglo XII, como la Seo de Ramón Lombardo, seríamos capaces de malbaratar riquezas de todos los siglos posteriores”.²

Ja durant la segona meitat del segle xx, a més, el centre històric de la ciutat es promovia turísticament sota la denominació de *barrio románico*, una forma prou clara de remarcar un estil que es considerava de més interès que els que el van succeir. És ben significatiu que, en una notícia sobre la restauració de l’església de Sant Miquel de la Seu d’Urgell, s’utilitzessin aquests termes: “La nueva estructura del barrio románico permitirá que la iglesia de San Miguel, libre también de algunos añadidos a los que por desgracia parece ser eran muy aficionados por estas latitudes, adquiera su verdadero valor monumental”.³

En aquest text només pretenem fer unes aportacions sobre alguns casos concrets de ponts situats a l’Alt Urgell que s’han definit sovint

Lluís Obiols
i Perearnau,
historiador i
president de l’Institut
d’Estudis Comarcals
de l’Alt Urgell

Josep Porredon i
Feliu, coautor

com a romànics o, d'una forma més genèrica, com a medievals, i dels quals tenim constància expressa que no ho són. Aquest article no vol ser en cap cas una revisió completa sobre el tema, ni tampoc pretén oferir una visió general sobre un seguit d'aspectes que caldria aprofundir cas per cas, sinó que només pretén publicar algunes cites documentals útils per al coneixement més exacte d'aquestes construccions. Únicament es tracta de difondre un seguit d'arguments que ens permeten datar amb més precisió alguns d'aquests ponts i evitar, en un futur, l'adscripció medieval d'unes obres que són molt posteriors.

Un bon exemple d'aquesta confusió és el pont de Sant Martí d'Aravó, a les portes de Puigcerdà. Tot i que sovint s'ha considerat fins i tot de base romana⁴ i que la seva construcció està clarament documentada al segle XIV, la construcció que podem observar avui en dia sembla que correspon a una obra feta a final del segle XVII, i encara amb reparacions posteriors.⁵ No obstant això, ben sovint es continua citant com a "pont medieval" o "pont romànic".

Pont d'Arfa

El cas del pont d'Arfa és potser el més paradigmàtic dels que tractem en aquest article. Es tracta d'una construcció que ha rebut sovint –i continua rebent– la qualificació de medieval però que, com veurem, sembla ben clar que va ser obrada al segle XIX. En tot cas, el pont d'Arfa és un exemple de contradiccions surrealistes: en les obres de rehabilitació del pont, realitzades entre els anys 2009 i 2011, es promovia l'antiguitat *medieval* del pont com a valor afegit mentre que, al mateix moment i en la mateixa actuació, bona part de la construcció era destruïda per tal d'assegurar-ne el reforç estructural.⁶

L'adscripció d'aquesta construcció a l'època medieval sovint s'ha intentat justificar de formes ben poc documentades. Amb motiu de la recent rehabilitació, l'historiador Ermengol Puig ho argumenta d'aquesta manera: "Si recordem que, l'església parroquial de sant Serni d'Arfa és d'origen romànic, segle XII, és lògic concloure que el pont bé podria ser d'aquella època (...). Pels trets específics que exterioritza el pont de pedra d'Arfa, del qual no es coneix cap document que en precisi la data de la seva construcció, es pot concloure que es tracta d'una obra, el cos central de la qual es bastí al segle XIII. Aquest pronòstic de datació, malgrat els innombrables desperfectes i les possibles destruccions i les posteriors reconstruccions que ha sofert al llarg de la seva vida, es pot fer perquè encara manté i mostra algunes de les característiques i senyes dels ponts medievals d'aquell període (...). El pont d'Arfa és el millor i el més complex dels ponts medievals que resten a la comarca de l'Alt Urgell".⁷ Fem notar, a més, que l'església de Sant Serni d'Arfa, tot i que està documentada des del segle X, és clarament d'època barroca en la seva construcció actual.⁸ Paral·lelament, també en motiu d'aquesta rehabilitació s'invocava "l'esquena d'ase, tret característic dels ponts medievals" i "la intel·ligència dels constructors medievals", en fer referència al pont d'Arfa.⁹

També la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* diu que "s'hi arriba per un pont de pedra de tres arcs d'origen medieval, bé que ha sofert algunes refeccions",¹⁰ i encara ben recentment, el 2014, s'escribia que "tot plegat fa del pont medieval el patrimoni més representatiu del poble".¹¹

No obstant això, les dates en les quals trobem citat un pont de pedra en aquest indret són ben tardanes. Els capbreus d'Arfa dels anys 1635, 1665 i 1698¹² fan referència sempre a *la palanca*, amb aquest nom, i en cap cas s'esmenta cap *pont*, i el cadastre de l'any 1716 especifica, en parlar del poble, que "té una palanca".¹³ El 1789 trobem referències a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid sobre els projectes de construcció "de un nuevo puente de piedra en lugar del de madera que ahora tiene dicha villa".¹⁴ Més endavant, el 1804, es diu clarament que el pont "es de madera",¹⁵ el

Pont de pedra d'Arfa, el primer terç del segle xx. Arxius Comarcal de l'Alt Urgell, fons Guillem de Plandolit

1832 novament se cita "el puente de madera de Arfa",¹⁶ i encara cap a 1840, el diccionari de Pascual Madoz cita, a Arfa, que "hay un mal puente de maderas".¹⁷

No és fins al 1866 que trobem citat que es travessa "á la salida de Arfá el Segre por un puente de piedra, de cuatro arcos, de los que uno está habilitado con tablas".¹⁸ Així doncs, si tenim en compte que totes les cites anteriors a aquest moment parlen explícitament d'un pont de fusta però que la memòria oral no recorda el moment de construcció de l'actual pont de pedra, que acabem de veure que ja existia el 1866, podem afirmar que l'actual pont de pedra d'Arfa va ser construït a mitjan segle XIX, però no pas abans.

Pont de Castellciutat

Tot i que aquest pont no s'acostuma a citar com a medieval, el fet que tinguem un document concret sobre la seva construcció ens porta a incloure'l en aquest recull. Històricament la palanca de Castellciutat era una palanca sobre el riu Valira, documentada ja al segle XIV,¹⁹ que a final del segle XVII es va moure del seu emplaçament per ordre del governador militar de la plaça,²⁰ que era construïda en fusta²¹ i que es mantenia a mitges amb el municipi de la Seu d'Urgell, ja que el riu Valira era el límit de terme entre les dues poblacions.²²

L'any 1780, "essent destrosada y casi per càurer la palanca de dita vila (...) se ha resolt lo fer pont de pedra", segons l'acord que havien pres els representants del vescomtat de Castellbò, al qual pertanyia la vila de Castellciutat. Aquest "pont de pedra, cals y arena" s'hauria de construir "en la palanca que és cituada en lo terme de la vila de Castellciutat".²³ L'any 1794 es va destruir un dels dos arcs,²⁴ però poc després es deuria reconstruir, ja que en un informe sobre els ponts del corregiment datat el 1804 ja s'especifica que "tiene dos arcos de piedra", i menciona novament la divisió del pont: "la metad, esto es, uno de sus arcos [pertenece] a la misma [ciudad] de Urgel, y la otra metad o arco de la parte de poniente a la de Casteldciudad".²⁵ Aquest pont va ser destruït al final de la Guerra Civil espanyola.²⁶

Pont d'Ogern

Aquest pont apareix referenciat a l'obra *Catalunya Romànica*, amb aquesta cita: "És difícil de datar; no obstant això, pot ser una construcció de tradició romànica."²⁷ En contra d'aquesta afirmació, però, el recull de camins del comte de Darnius redactat l'any 1716, especialment curós en descriure els ponts de pedra i de fusta, especifica que el camí de la Seu d'Urgell a Solsona passava per Ogern venint d'Oliana, "y pasando dos vezes la Riera Salada a vado llega a Queroll", des d'on es dirigia cap a Solsona.²⁸ A més, quan l'any 1788 Francisco de Zamora va passar per Ogern va escriure que "hay puente de cuatro ojos hecho a expensas de Don Antonio Pongem, comerciante de Barcelona".²⁹ La família Pongem havia comprat la baronia d'Ogern l'any 1754 i la va conservar fins al 1793.³⁰

Després que una riuada s'emportés alguns arcs d'aquest pont, l'any 2016 se'n va inaugurar la reconstrucció.³¹

Pont de la Mala Muller

El pont de la Mala Muller servia per travessar el barranc de les Caubes, a tocar de l'actual presa de l'embassament d'Oliana, al marge dret del riu Segre, en terme de Peramola. En aquest cas, la *Catalunya Romànica* ens diu que "pels elements que encara es poden veure podríem datar aquest pont entre el final del segle XIII i l'inici del segle XIII".³² Tot i que en aquest cas no dubtem de la possible assignació en aquesta cronologia, tenim constància d'unes obres per construir una barana de pedra i calç al pont l'any 1338 que creiem que val la pena de difondre. En aquest cas, a instància del canonge d'Urgell Guillem Pere Pallarès, el picapedrer Agramunt Florença, d'Oliana, es comprometia a "facere et ponere peramòdols de lapidibus, et super ipsis peramòdols facere empits de petra et de calçe". Igualment, faria al cap del pont "unam capeletam sive tabernaculum" en la qual s'hi pogués posar una imatge de la Mare de Déu, tot pel preu de 70 sous barcelonesos, tot especificant que les obres s'havien de fer al "pontem vocatum de Mala Mulyer, situm apud Oliana".³³

Pont de Bar

El pont de Bar és una construcció emblemàtica, no només pel seu emplaçament estratègic, al camí de la Seu d'Urgell cap a la Cerdanya, sinó, especialment, per l'atribució de la seva construcció al bisbe Sant Ermengol. Precisament en la visita de les obres d'aquest pont el bisbe Ermengol d'Urgell va caure i va trobar la mort, el 3 de novembre de l'any 1035.³⁴

La *Catalunya Romànica* ja especifica clarament que "consta que fou volat pels francesos el 1794 i novament pels carlins el 1874. Li quedaven d'època medieval els dos estreps, sobre els murs de carreus romànics dels quals s'havien construït

El pont de Bar construït el 1910 i destruït durant la riuada del novembre de 1982. Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, fons Maravilla (fotografia de Francesc Portella)

arcs de descàrrega o arcons en època gòtica, moment en què devia sofrir alguna refecció no coneguda. L'arc central, ensulsiat el 1982, havia estat refet el 1910".³⁵

En tot cas, sabem que cap al final del segle XVII el pont encara era de pedra.³⁶ Efectivament, l'any 1804 s'especifica que "fue de un ojo", i que "se destruyó en la última guerra, y oy existe en mal estado y de madera". En el mateix moment s'especifica la seva importància: "es inescusable para la comunicacion del camino real, y por tanto muy conveniente restituirlo en su antiguo ser".³⁷ Una nota sobre la seva destrucció l'any 1794 deixava constància també del record, encara present en aquell moment, que la seva construcció es devia a la iniciativa de Sant Ermengol: "volaron con pólvora y destruyeron enteramente el antiguo puente de Var, que era de cal y canto, fabricado en tiempo a expensas y a direcció de San Ermengol obispo y patrón de esta ciudad".³⁸

Segurament aquesta importància va propiciar l'interès per a la seva reconstrucció. Entre 1806 i 1817 trobem una abundant documentació sobre aquestes obres, que cita novament "la ruina total del fuerte y antiquísimo puente de piedra que havia y destruyeron en la última guerra los franceses (...) y se reemplazó por el de madera actual, que se construyó por la direcció de ingenieros del ejército de campaña entonces". Tot i la quantitat d'informació que recull aquesta documentació, creiem que val la pena publicar-la per tal de conèixer els plantejaments i les dificultats que podien sorgir en la construcció d'una infraestructura d'aquestes característiques.³⁹

El 1806 el corregidor va enviar al Capità General de Catalunya la reclamació que el batlle i regidors de Toloriu i Pont de Bar havien fet per demanar la reparació del pont, al·legant la seva pobresa de recursos. Aquest va contestar que, ja que el pont "no se halla en carretera general, corresponde su reparación a los pueblos interesados en ella". Un informe d'"Antonio Deltor, dit lo Barris, fuster de la Seo de Urgel" exposava la gravetat de la situació: "con la regla de mi arte lo e egzeminado y probadas las piasas más principales del edeficio, y les he encontrado muy podridas, que ci la gente que pasan por ditxo puente sabían con el peligro qu'está, no pasaría nadie por ditcho puente, que no me enmiraría que a tiempo de omedades, que cayga del todo, por aber yo probado mutchas piasas y todo lo he encontrado estiércol".

Aquesta situació va propiciar l'ordre de "componer y asegurar una palanca inmediata al puente de Bar, que pueda servir únicamente para el tránsito de la gente de a pie", que s'havia de construir en el termini de tres dies, i comminava els de Toloriu a "poner impedimento firme y que no pueda deshacerse para que nadie pueda transitar por la palanca totalmente deteriorada y peligrosa que existe en el puente de Bar". La tardor de 1807 s'havien de començar les obres per part dels homes de Toloriu, Aristot, Castellnou i Bar. Els enviats per aquests darrers tres pobles, però, no es van presentar. A més, hi havia discrepàncies sobre la perillositat de la palanca existent, ja que es deia que "Anton del Barri de la ciudad de Urgel, le dixo que havia palanca por quatro años". Els de Bar, per la seva part, deien que no hi estaven obligats, ja que mai havien contribuït en aquesta construcció, que pertocaria als d'Aristot i Toloriu, i que el poble de Bar "formó y por sí solo conserva el puente del río que viene de los montes del Querforadat y Béxech, y concurre también a la formación y manutención de la palanca llamada dels Arenys, con los de la solana".

El desembre de 1808 s'insistia en el problema: "la puente de Bar caherá la hora menos pensada, como que ya le falta una de las tres o quatro maderas que la componen, que pocos días hace cayó por sí sola al río; es muy próximo el peligro, y Dios quiera no se pierda en aquella puente alguna persona o animal". Aquesta situació va portar els responsables del corregiment a determinar que "todos los pueblos del Baridà, desde el Martinet a la ciudad de Urgel exclusives, concurran indispensablemente a una reparació provisional de dicho puente con las maderas necesarias y oportunas los que tuvieren bosques, pagando estas a precios muy moderados, y los demás con el repartimiento equitativo que se les haga, cargando menos a los pueblos que tengan palancas en sus términos y fuera del camino real". En el mateix moment, per cuidar-se d'aquest assumpte, es van nomenar com a comissionats "a Josef Grau, avencidado en el mismo puente, y a Pedro Sarrador de Castellnou de Carcolse".

El juliol de 1809 s'havia fet el repartiment de les 400 lliures que costarien les obres entre els diferents pobles entre Prullans i Alàs. El mes d'octubre, però, Josep Grau escrivia al corregidor exposant-li diferents problemes. Alguns pobles s'havien negat a firmar el compromís de contribuir en la quantitat que els pertocava (els de Bar "ne an fet tan de cas com ci un gos los o avie dit"), i ell ja havia avançat trenta lliures per a tallar fusta i no estava disposat a avançar més diners. Novament feia notar el perill, exposant la dificultat per fer una palanca interina, ja que el riu era molt ample en tots els punts excepte on hi havia la palanca, "y aben probat lo any 1806 per ordre del senyor governador comensar los padrons dels caps palanchs, lo endemà ja se'ls ne portà Segre, per no aber-i puesto ha on se púguia assegurar". Exposava també els problemes que podria generar si s'acabava de trencar la palanca existent, ja que "molta gen y animals se ofegaran yntentan ha passar la aygua per no passar lo camí de la tan mala montanya de Tuloriu y Ersèguel, com sucseí en lo temps de la altra guerra última passada, que fou quant los francesos trencaren lo pon, que per no passar per la dita montanya un treginer de una abrigada castallana que manaba quatre matxos se'l ne portà ha ell y a los matxos, de manere que ell y un matxo ab grandíssim treball y gen ysqueren, y los altres tres se ofegaren; en lo matex tems Joseph Dumènech de Muntallà també, per no passar lo dal dit camí de Tulariu, se n'anà per lo bado y beén que Segre està de cresquda no gossà yntentà, y en un barranch ho torrén perdé dos matxos, y un de molt maltractat. Asò fou en lo temps de estiu; pues si en temps de estiu teme tan totom en passar per dit camí per las desgràssias hi ha sucseidas de càurer y arruallar-se molts animals, quant menos hi passaran en temps de ybern, que no és pusible encare que estiguessen allí una purció de òments seguidament mantenir lo camí en estat de passarr-i presona [sic] ni animals en temps de neus y gels". Josep Grau, vista l'experiència anterior, creia millor fer pagar la palanca amb un repartiment econòmic que amb mà d'obra aportada pels homes dels pobles veïns, i feina notar la necessitat de desemboscar la fusta necessària amb celeritat.

El 20 de novembre d'aquell 1809, però, Francisco Crehuet escrivia una carta des de la Seu on deixava clares novament les dificultats: "Haviendo emprendido mi marcha para efectuar el desembosque de las maderas que deben servir para la palanca de Bar, llegué al mesón de dicha palanca y pregunté por el comicionado de dichas maderas, y se me

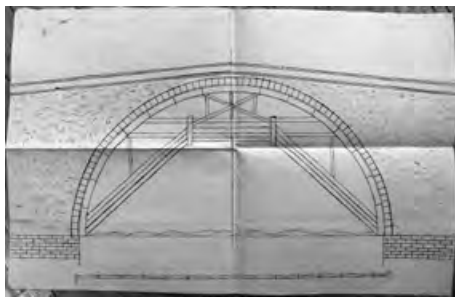
presentó un hombre llamado el Regató, con quien traté el pasar al sitio donde se hallan las citadas maderas y lo verificamos llevándonos las cuerdas y espeques; pasamos por el lugar de Alqué, donde pensaba yo hallar la gente de los pueblos que se abía nombrado, y no hubo más que los de Toroliu, y al llegar al bosque y pasaje de las maderas no compareció más que yo, dicho Regató, el paysano que conducía la carga de arreas para la maniobra, otro hombre que abía cortado las expresadas maderas y dos artilleros. Estando en dicho parage me enteré del camino y de las maderas que haún hay algunos parages de dos o tres palmos de nieve, lo más común es sólo un palmo, sin embargo que abajo de la nieve hay yelo y hace resbalar por lo que conseptuo se nesecitaran unos ocho días para conducir dichas maderas al cargador, pues no se puede trabajar sino que sea desde las nueve de la mañana hasta las tres de la tarde, por ser un canal donde los ayres son muy malos. Después de haver hecho estas reflexiones, que heran ya las dos de la tarde, se me presentaron unos ocho hombres ancianos y de poca resistencia, diciendo heran del pueblo de Ansobell, sin traerse ningún mantenimiento, y viendo aquello, que no se abía presentado la gente y era ya tan tarde, determiné el retirarme con el anunciado Regató y dar parte a vuestra señoría de lo sucedido, y más abajo se me presentaron dos hombres diciendo heran de Villanova, y preguntándoles por qué venían tan tarde me contestaron que el alguasil a las diez del mismo domingo les abía abisado, y que ellos havían de comer y que después de comer se havían venido, y que como hera lejos no havían podido venir más pronto”.

No sabem com va acabar aquest episodi, però en tot cas les palanques provisionals s’anaven succeint a mesura que les riuades se les emportaven. El mes de maig de 1816 el nou comissionat de l’ajuntament de Toloriu, Pablo Codina, exposava novament aquesta necessitat de fer una palanca interina: “sin ella tienen que hacer un grande rodeo los viajantes, subiendo a los pueblos de Bar y Toloriu y bajar a la puente de Arsèquel, y en tiempo de invierno se hallarían imposibilitados a causa de la nieves e yelos”. En aquesta comunicació, Pablo Codina ens dóna noves informacions sobre les destruccions que havia sofert el pont per guerres i aiguats: “Conociendo la grave necesidad de aquél puente y palanca, el general que mandaba las tropas que existían en la ciudad de Urgel en el año de 1795 mandó construirla sobre la puente que de muchos siglos se hallaba fabricado a cal y canto, y que en 1794 destruyó en parte el ejército francés, habiendo pagado aquella construcción de madera el Estado, y se mantuvo hasta esta última guerra, que la derribaron nuestras tropas a fin de impedir que las francesas no transitasen por dicho punto. Siendo muy grande la falta que hacía la indicada palanca para el paso de nuestro ejército, especialmente por el destacamento que existía en la villa de Montellà para la conducción de víveres en ella y para el tránsito de los pasajeros, don Josef Casas, gobernador interino de la dicha ciudad de Urgel, mandó reedificar con la mayor prontitud la enunciada palanca, a cuya obra fueron obligados contribuir veinte y un pueblos más convecinos, la qual fue quemada enteramente al cabo de cuatro meses por nuestras tropas con la misma idea de impedir a las francesas su paso, y el predicho don Josef Casas dispuso otra vez que los lugares de Bar, Toloriu y Aristot hiciesen otra a menos coste, por interinidad, habiéndola colocado debaxo de la citada puente de cal y canto. La dicha

palanca, puesta bajo de la antigua puente, el agua se la llevó el otoño del año catorze, se volvió en el mismo parage, y aora ha sucedido lo mismo. Lo mejor sería reedificar el insinuado puente de piedra” Mentrestant, però, era urgent la construcció d’una nova palanca provisional.

El mes de juliol d’aquell 1816 es va presentar una proposta per fer el pont per part de Joan Soldevila, fuster de la ciutat d’Urgell, juntament amb “el maestro albañil Pedro Alís, propio y natural del lugar de Aristod y abecindado por nupcias en el lugar de Das, lugares d’ese corregimiento, y el otro de igual officio llamado vulgarmente *lo gendre del Jaumic*, hijo, vecino y natural del pueblo de Vilanoba, domiciliado por nupsias en la villa de Bellber, y el otro, ygnorándose el nombre y apellido, si sólo que es nativo de la casa de Ribera, del pueblo de Alàs”. Entre altres condicions, demanaven poder tallar lliurement la fusta necessària per a les obres i també la llenya per al forn de calç que s’hauria de construir en el lloc comunal que consideressin més adequat, així com poder disposar de la pedra que trobessin necessària, tot plegat per un preu de 2.400 lliures. Es va rebre una altra proposta pel preu de 2.600 francs, presentada pel francès (Tousseins Lauzeil?), que demanava que se li enviés la resposta a la Seu d’Urgell, “al mesón del Andria”, en la qual demanava poder tenir tots els materials a peu d’obra, alegant que ell no se’n podia fer càrrec “porque no estoy en este país instruído lo que pueda costar lo asser y costar la madera, cals y piedra”. Aquest francès el mes d’agost era a Andorra, però continuava demanant que la resposta se li enviés “en casa del Andria de Urgel, a dónde pasaré para recibir las órdenes”. Entre aquesta documentació es conserven dos croquis sobre la construcció del pont, un amb les indicacions de la fusta necessària escrit en francès, i un altre sense cap anotació, que intuïm que cal relacionar amb les dues propostes de construcció presentades.

No sabem com va acabar aquest assumpte, però el maig de 1817 els d’Alàs encara demanaven que se’ls eximís de contribuir a la construcció del pont de Bar, ja que ells havien de mantenir el seu propi pont de fusta sobre el Segre. En tot cas, tal com hem llegit més amunt, el pont es deuria fer, es va volar durant la Tercera Guerra Carlina, es va reconstruir, com a mínim, el 1910, i el riu Segre se’l va tornar a endur durant les tràgiques riudes del novembre de 1982.

Croquis amb projectes de construcció del pont de Bar, l’any 1816. Arxiu Comarcal de la Cerdanya

Conclusions

Sovint hem tendit a buscar un pretès passat medieval a moltes construccions que, pel simple fet de ser de pedra o d'aspecte rústic, s'han volgut revestir d'una antiguitat que no tenen. En el cas dels ponts, l'ús de l'arc de mig punt –segurament és el tipus d'arc més utilitzat al llarg de tota la història!– s'ha utilitzat com a argument per datar aquestes infraestructures, generalment sense contrastar documentalment l'època de la seva possible construcció.

La documentació d'arxiu, que malgrat les destruccions que ha sofert històricament encara es conserva en un extraordinari volum, continua oferint moltíssima informació inèdita que, fins avui, s'ha utilitzat ben poc. Només amb un buidatge sistemàtic i exhaustiu d'aquestes dades podem anar acotant una mica millor molts aspectes del nostre passat, incloses les datacions de molts edificis.

Segurament l'ús turístic a què s'han destinat molts edificis o les ànsies de *tenir més* que els altres, de tenir coses *millors* o *més antigues* ha portat a atribuir aquestes construccions a èpoques molt més remotes, buscant un interès que ja tenen per sí mateixes, sense haver d'inventar res. Un exemple ben paradigmàtic, en aquest cas al Ripollès, és el pont nou de Camprodon. La seva construcció (o reconstrucció) està clarament documentada, com a molt aviat, a finals del segle XIII,⁴⁰ però sovint el sector turístic continua citant-lo no tan sols com a medieval, sinó com a pont romà!!!⁴¹

De vegades, des d'un punt de vista oposat, hi ha restes de construccions medievals poc valorades o que, per circumstàncies diverses, acaben utilitzant-se des d'un punt de vista absolutament utilitari, al marge del seu valor patrimonial. N'és un bon exemple el pont d'Oliana o de Peramola, que travessava el riu Segre sota Castell-Illebre. Tot i que va ser volat al final de la Guerra Civil espanyola, els seus estreps van ser aprofitats per construir-hi una palanca en fer les obres del pantà d'Oliana. Fa ben pocs anys, a més, s'ha aprofitat per fer-hi passar les tuberïes del rec de compensació que s'està instal·lant, vinculat a la construcció de l'embassament de Rialp, amb un gran impacte visual sobre les restes del pont.

Possiblement fa falta un notable esforç des de diferents sectors. Des del sector de la història, el patrimoni i la recerca, per tal d'acotar al màxim les cronologies de construcció i reforma d'aquests elements patrimonials, i també per fer arribar aquesta informació, de manera clara, precisa i àgil al sector turístic. I també des d'aquest darrer sector, per valoritzar i "vendre" aquest patrimoni des de la màxima rigorositat històrica, pels seus valors objectius –històrics, patrimonials i, evidentment, estètics– i per evitar falsejaments que, des de la més bona intenció, poden acabar resultant contraproductius i generant un sentiment de frustració i fins i tot d'un cert engany per part d'un públic que cada dia té una formació més àmplia i aprofundida sobre els elements que visita. És una responsabilitat de tots, i hi ha molta feina per fer!

NOTES

- 1- Vegeu un resum d'aquestes intervencions, acompanyat de material gràfic a ADELL I GISBERT, Joan-Albert et al. *La catedral de la Seu d'Urgell*. Manresa: Angle, 2000, p. 245-269.
- 2- Vegeu-ho a BAYLE, Martín. "Despojos de la Seo de Urgel". *La Esfera: ilustración universal*, 627 (9 de gener de 1926), p. 47. Vegeu una visió general més crítica sobre aquestes actuacions a LAZARO GALDIANO, José. *El vandalismo en una catedral*. Madrid: España Moderna, 1925.
- 3- Vegeu-ho a *La Vanguardia* del dia 15 de juny de 1967.
- 4- Vegeu, per exemple, DELCOR, Maties. "Els ponts". *Catalunya Romànica*, VII, p. 63.
- 5- Vegeu-ho a SIMON LLEIXÀ, Erola. "Els llibres de l'obra del pont d'Aravó". *Era, revista cerdana de recerca*, 1 (2015), p. 157-171.
- 6- Sobre aquest procés vegeu OBIOLS, Tomàs. *El Pont d'Arfa: recull fotogràfic i documental*. Edició de l'autor, 2011.
- 7- PUIG TÀPIES, Ermengol. "Aspectes i valoracions d'un historiador". Dins OBIOLS, Tomàs. *El Pont d'Arfa...*, p. 28, 34, 36.
- 8- Així figura al *Catàleg del patrimoni arquitectònic* del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, consultable en línia, on diu que el conjunt va ser "erigit entre els segles XVII i XVIII". Vegeu algunes cites històriques a CASES I LOSCOS, Maria Lluïsa: "Sant Sadurn d'Arfa". *Catalunya Romànica*, vol. VI, p. 68.
- 9- MOLINS, Climent: "Aspectes constructius dels ponts de pedra". Dins OBIOLS, Tomàs. *El Pont d'Arfa...*, p. 40.
- 10- *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, 16. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1984, p. 96.
- 11- DOMENJÓ, Isidre. "Regust medieval". *Les terres de Lleida des de l'aire*. Lleida: Pagès i Diputació de Lleida, 2014, p. 18.
- 12- Arxiu Capitular d'Urgell, Capbreus d'Arfa dels anys 1635, 1665 i 1698.
- 13- Arxiu Històric de Lleida (AHL), Intendència de Lleida (Cadastre de Patiño), respostes generals del terme d'Arfa.
- 14- Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Archivo-biblioteca, 2-31-7.
- 15- Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE), fons de l'Ajuntament de Puigcerdà, *Informació sobre els ponts en mal estat que necessiten reparació existents al corregiment de Puigcerdà*, cu. 3786, llistat recapitulatiu dels diferents informes. Agraïm el coneixement d'aquesta documentació a Erola Simon Lleixà, directora de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya.
- 16- SOCIEDAD DE LITERATOS, Una. *Diccionario geográfico universal, dedicado a la Reina Nuestra Señora*. Barcelona: Imprenta de José Torner, 1832, vol. VII, pàg. 821.
- 17- MADDOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*. Barcelona: Curial, 1985, p. 80.
- 18- DEPÓSITO DE LA GUERRA *Itinerario descriptivo militar de España. Tomo IV: Cataluña y Valencia*. Madrid: M. Rivadeneyra, 1866, p. 126, itinerari 563.
- 19- ACAU, fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, pergamins, any 1355. Aquest pergami, del qual parlem a continuació, es va redactar "circa flumen Balire, iuxta palancham vocatam de Ciutat, usque civitate Sedes Urgellensis".
- 20- Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell (ACAU), fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, *Llibre de Consells de 1661 a 1707*, fol. 435.
- 21- A la documentació municipal de la Seu d'Urgell, conservada a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, es fa referència ben sovint a la palanca de Castellciutat i a les seves reparacions. Se'n poden resseguir les cites, especialment, als llibres d'actes i també a la comptabilitat del municipi.
- 22- Encara cap a 1840 es feia notar que "hay un puente de dos arcos (...): el arco que mira a Urgel es de esta ciudad, por hallarse al medio del puente la línea divisoria de los términos de Seo de Urgel y Castellciutat". MADDOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat...*, p. 417. Aquesta mateixa situació es produïa a la palanca que hi havia en terme d'Arcavell, vora la Farga de Moles, que ja al segle XIV es va construir assumint les despeses per meitats, entre les jurisdiccions de cada costat del riu. Vegeu el pergami amb aquest acord a ACAU, fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, pergamins, any 1355. Vegeu-lo transcrit a MIRET I SANS, Joaquim. *Investigación histórica sobre el vizcondado de Castellbò*. Barcelona: Impremta "La Catalana" de J. Puigventós, 1900, p. 246-247 [edició facsimil, Trep: Garsineu, 2006].
- 23- AHL, fons del Districte Notarial de la Seu d'Urgell, notari Esteve Guarda i Ninou, volum de 1780, fol. 409v i següents.
- 24- Durant la invasió francesa de 1794 es va ordenar "que se corte el arco mayor del puente de Castel-ciudad y el

- punte de tablas vulgo palanca del lugar de Ancerall; así inmediatamente se hizo, quedando con ello enteramente abandonada y sin comunicación la ciudad [de la Seu d'Urgell]". ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Notes, fol. 141v.
- 25- ACCE, fons de l'Ajuntament de Puigcerdà, *Informació sobre els ponts en mal estat que necessiten reparació existents al corregiment de Puigcerdà*, cu. 3786.
- 26- Vegeu-ho a *Quan encara s'anava a peu. La Seu d'Urgell, 1910-1935. 100 imatges de l'arxiu Maravilla*. La Seu d'Urgell: Ajuntament de la Seu d'Urgell, 1991, p. 24.
- 27- [TERRÉ I VILA, Mercè; ROCA MARTÍ, Ventura]: "Pont d'Ogern". *Catalunya Romànica*, VI, p. 158.
- 28- Biblioteca Nacional de España, manuscrit 10.529, fol. 72v (itinerari 169).
- 29- ZAMORA, Francisco de; BOIXAREU, Ramon (ed.). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial, 1973, p. 150.
- 30- Vegeu-ho a PLANES I ALBETS, Ramon. "Sobre la petita noblesa de la Catalunya interior al segle XVIII. Marià de Cabanes i Coma (1736-1789)". *Pedralbes: revista d'història moderna*, 7 (1987), p. 164. Vegeu-ho, amb una explicació més àmplia sobre els diferents barons, a CARDONA I REGADA, Jordi. *Fets i gent de la baronia d'Ogern i la Salsa*. Solsona: Solsona Comunicacions, 2000, p. 77-85.
- 31- RIBERA, Marcel. "Inauguració del Pont medieval d'Ogern". *Celso: Setmanari d'informació de Solsona i comarca*, 1.001 (28 d'octubre de 2016), p. 10.
- 32- [TERRÉ I VILA, Mercè; ROCA MARTÍ, Ventura]: "Pont de la Mala Muller". *Catalunya Romànica*, VI, p. 281.
- 33- Arxiu Capitular d'Urgell (ACU), manuals notarians, notari Pere Burgués, volum de 1336 a 1338 (ui 832), fol. 273 (assentament 3) i 283 (assentament 5, on hi ha l'època del pagament). Agraïm aquesta notícia a Laura de Castellet.
- 34- Sobre aquest tema vegeu, entre altres, MARQUÈS I SALA, Benigne. "La sol·licitud dels bisbes d'Urgell per a les vies de comunicació". *Setenes Trobades Culturals Pirinenques. El Pirineu 1.000 anys després: visions de futur*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2011, p. 63-64. Sobre el bisbe Ermengol, vegeu BERTRAN I ROIGÉ, Prim. "Ermengol d'Urgell. L'obra d'un bisbe del segle XI". *Sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035). Història, art, culte i devocions*. La Seu d'Urgell: Bisbat d'Urgell, 2010, p. 11-93.
- 35- [PLADEVALL FONT, Antoni]. "Pont de Bar". *Catalunya Romànica*, VI, p. 306.
- 36- Així consta al *Discurso General* d'Ambrosio Borsano. MARTÍ ESCAYOL, Maria Antònia; ESPINO LÓPEZ, Antoni. *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*. Catarroja-Barcelona: Afers, 2013, p. 230.
- 37- ACCE, fons de l'Ajuntament de Puigcerdà, *Informació sobre els ponts en mal estat que necessiten reparació existents al corregiment de Puigcerdà*, cu. 3786, llistat recapitulatiu dels diferents informes.
- 38- ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Notes, fol. 148.
- 39- Vegeu-la a ACCE, fons de l'Ajuntament de Puigcerdà, *Arranjament i obres de reparació del pont o palanca de Bar*, cu. 3766. Les cites documentals que segueixen i fan referència a aquest assumpte procedeixen d'aquesta mateixa documentació.
- 40- BOLÓS I MASCLANS, Jordi "Pont nou de Camprodon". *Catalunya Romànica*, X, p. 102-103.
- 41- Vegeu-ho, de forma ben recent, a NOGUER I JUNCA, Ester. "La imatge turística del Pirineu català: el cas de la vall de Camprodon". *Patrimoni i turisme al Pirineu. 11enes Trobades Culturals Pirinenques*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2015, p.106-107. I encara, a NOGUER I JUNCA, Ester. "La mirada dels visitants del segle XXI als atractius naturals i culturals de la vall de Camprodon". *Natura i cultura al Pirineu. 12enes Trobades Culturals Pirinenques*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2016, p. 160.